

GHENDTSCHÉ TOESTANDEN

DIERENBESCHERMING ANNO 1869 EN BLAASPIJPSCHIETEN

In 1869 gaf het Willemsfonds een boekje uit dat wellicht de oudste consistente propaganda voor dierenbescherming ten onzent bevat, in het Nederlands althans. *De Menschen en de Dieren door Mevrouw Sophia* (de afbeelding toont een tweede druk uit 1871) was van de hand van Sophia Mac Leod, geboren Fredericq, een familie met heel wat beroemde leden en verwanten. Julius Mac Leod, hoogleraar plantkunde te Gent, actief in de liberale en Vlaamse beweging, was haar zoon.

De dame zelf, haar tijd ver vooruit, had het boven alles voor dierenwelzijn. Ook dat zat in de familie. Alice Buysse, eveneens afstammeling van de Fredericqs, was de stuwende kracht in de Vlaamse dierenbescherming - toen nog steeds amper van enige betekenis - in de periode na WO I. Haar beroemde literaire broer Cyriel deed graag een duit in het zakje in de publicaties die ze liet verschijnen.

Vogeltjes doden met de blaaspijp

De schrijfster Sophia geeft in de zoetsappige en zwaar moraliserende trant van die tijd, tal van voorbeelden van dierenmishandeling. Telkens opnieuw argumenteert ze dat de dieren nuttig zijn voor alles en nog wat en dat ze daarom met respect moeten benaderd worden. Vooral het voor ons onbegrijpelijk geworden, maar destijds wijd verspreide zinloos doden van allerhande kleine wilde dieren neemt ze op de korrel. Hieronder een voorbeeld van een nu totaal verdwenen praktijk opgemerkt tijdens het omploegen van een stuk land waar kwikstaartjes (*paardewachterkens*, mooie vogeltjes en uiterst nuttig!) naar insecten zoeken. Het brengt ons op een in onze streken totaal verdwenen vorm van vrijetijdsbesteding: het blaaspijpschieten.

De jongeling, die achter den ploeg ging, had ook de kwikstaarten in 't oog, en, terwijl hij met een hand den ploeg hield en met de andere zijn twee schone paarden bestuurde, sloeg hij van tijd tot tijd eenen gretigen blik naar die

Afgegeven van het Willems-Fonds.

N° 61.

DE MENSCHEN

EN

DE DIEREN,

DOOR

Mevrouw SOPHIA ***.

BEKROOND MET DEN EERSTEN PRIJS

in den wedstrijd, uitgeschreven door de Koninklijke Maatschappij

TER BESCHERMING DER DIEREN, TE BRUSSEL.

TWEEDE DRUK.

GENT,

BOEKHANDEL VAN W. ROGGHÉ, KALANDERBERG, 13.

1871.

Voorplat van een exemplaar van De Menschen en de Dieren bewaard in de verzameling COVLAUDT (Collectie Oost-Vlaamse auteurs, uitgaven, drukken en thema's) in het Documentatiecentrum, Begijnhof 46, Sint-Amandsberg.

vogels. ... Hij dacht aan ... iets, waaraan hij altoos dacht, als hij een vogelken zag, en dat was, aan zijne balpijp. Hij had dat tuig willen bij de hand hebben om de schone schepsels dood te blazen. Die jongeling, moet ge weten, was lid van een maatschappij balpijpbazers, die zich op de dorpsplaats 's zondags vermaakten met houten vogels van een hoge spil te blazen – daar is juist geen kwaad in gelegen – maar hij en al zijne medematen hadden de gewoonte hunne behendigheid vooral op levende vogels te oefenen, gelijk alle balgiijpbazers doen. Want vogels doden wordt een drift bij al de jongelingen, die zich aan het balpijpbazen overgeven.

Niet alleen de dorpen maar de grote steden ook zijn met balpijpmatschappijen gestraft. Daar worden de openbare wandelingen ook door balpijpbazers afgelopen, men ziet ze met hun moordtuig rondsluipen, in de bomen loeren en naar elk vogeltje eenen bal jagen. Soms wordt een vogeltje, dat tot grote verlustiging der wandelaars, blij en zorgeloos zit te orgelen en te zingen, te midden van zijn liedje door die ongevoelige kerels verraderlijk van den boom geblazen.

Geen kinderspeeltjes

Lodewijk Lievevouw – Coopman vermeldt balpijpbazen niet in zijn werk *Spelen mijner Jeugd* (Gent, 1952), dat nochtans een niets aan de verbeelding overlatend hoofdstukje *Dierenmishandeling* bevat. Hij geeft het wel aan in zijn Gents Woordenboek. Daar luidt het: *Balpijp(e): Blaaspijp om met stenen balletjes naar de vogels te schieten, en tot vermaak met pijltjes naar den doel.* Als synoniemen geeft hij op: *Blaaspijpe, Bolpijpe, fleche-pijpe.* Eigenlijk was het allesbehalve kinderspel.

Dat een blaaspijp (Frans: sarbacane, Engels: blowgun) een vervaarlijk wapen kan zijn, is onder andere te zien op Wikipedia. Denk maar aan de curarepijpijjes van sommige indianenstammen uit het Amazonegebied. Nu nog is het blaaspijpschieten populair in de USA en Japan. Meestal gebruikt men een aluminium blaaspijp met een standaardlengte van 120 cm. Pijpen aangedreven met gecompriemd gas worden soms aangewend door dierenartsen om onbereikbare en onhandelbare of gevaarlijke dieren op afstand te verdoven. Dit gebeurt nagenoeg geluidloos.

Het schiettuig moet heel oud zijn. Ondanks het - voor zover ons bekend - ontbreken van archeologisch bewijsmateriaal vanwege de zeer vergankelijk organische grondstof, mag men daar zeker van zijn. De blaaspijp kan teruggaan tot de tienduizenden jaren lange periode dat onze voorouders enkel jagers-verzamelaars waren. Getrainde beoefenaars met een krachtige adem konden er

vogels en diverse kleine diertjes mee doden en bemachtigen. Een welkome afwisseling in het menu en wellicht soms echt nodig om te kunnen overleven. Diverse plantensoorten met lange stevige holle stengels, uitstekend geschikt voor blaaspijpen, komen in verschillende werelddelen voor. Alleen al het feit dat de blaaspijp van oudsher de wereld rond bekend is in geografisch geïsoleerde streken, wijst daar op. Het woord ‘sarbacane’ heeft trouwens een lange voorgeschiedenis in afstand en vermoedelijk ook in tijd achter de rug. Van oorsprong Maleis zou het via het Perzisch, en daarna het Arabisch en het Spaans in het Frans terecht gekomen zijn.

Blaaspijpschieten was, zoals de tekst uit 1869 hierboven laat uitschijnen, ook bij ons heel populair in de jaren 1800. Wijlen Lode Hoste leverde daarvan het bewijs in zijn uiterst informatieve overzicht van het 19de-eeuwse Gentse verenigingsleven dat verscheen in opeenvolgende nummers van *Ghendtsche Tydinghen*, jaargangen 1992 - 1993. Hoste geeft aan dat de Gentse blaas-, bal-, bol-, of flèche pijpen doorgaans houten buizen waren tot 2,5 m lengte (!), voorzien van een mondstuk met een opening van ongeveer 2 cm. Men blies er droge erwten, kogeltjes in potaarde of pijltjes door naar een al dan niet bewegend doel.

Oudst bekende Gentse maatschappijen in gegoed milieu

De oudst bekende vereniging *Utopia*, die haar oefenterrein oorspronkelijk in Ledeberg, ‘Buiten de Brusselsepoort’ had, vroeg in 1827 toelating aan de Visserij te mogen ‘schieten’. Zoals bij veel sporttakken (voetbal, duiven) waren de eerste beoefenaars van het blaaspijpschieten eerder rijke lui. Naar de gekozen naam te oordelen, kenden sommige schutters blijkbaar Grieks en Latijn. Een van de voornaamste leden van *Utopia* was de bewoner van de mooie villa Blanckaert aan de Ferdinand Lousbergskaaï (nu stedelijke Groendienst), de *chirurgien* en anatoom François Egide Verbeeck (ook Verbeken geschreven: Mechelen 1779 - Gent 1848). Dit heerschap was *secrétaire perpétuel* van de *Société d’Agriculture et de Botanique de la Ville de Gand*, hoogleraar aan de faculteit geneeskunde en zelfs drie maal universiteitsrector.

In den beginne richtte *Utopia* enkel eetfestijnen in. Later kwam daar karabijn- en balpijpschieten ‘in de hoogte’ (naar een doel op een hoge staak) bij. Toen deze blijkbaar zeer dynamische sociëteit zich ook nog twee kanonnen (of kanonnetjes) aanschafte, kwam ze in het vaarwater van Sint-Anthone, de hoofdgilde van de bus(kruit)schieters, alias kolveniers, aan de Sint-Antoniusskaaï en de Kolveniersgang. Na de Visserij kwam *Utopia* aan de

Coupure terecht. Ze verdween in 1847 van het toneel.

En zo waren er nog wel meer. Een medaille uit 1824 bewaard in de verzameling van het Huis van Alijn brengt ons op het spoor van de blaaspijpmatschappij *De Vriendschap*. Het bestaan van zo'n luxe voorwerp wijst er op dat de vereniging niet onbemiddeld was en floreerde, maar hoe lang ze toen al bestond en waar ze haar stek had, weten we niet.

In het stadscentrum was er minstens één bolpijpmatschappij actief. Herberg *De Ster* op de Vrijdagmarkt 'herbergde' sinds 1858 *De Eendracht van Vlaanderen* die zich in het Frans als *Société du tir au but à la sarbacane* liet doorgaan.

Populair in de Gentse volkswijken

Het merendeel van de verenigingen was echter van nederiger afkomst. *Iever en Eerzucht* (bij Hoste: *Iever en Eendracht*) werd in 1832 gesticht in café *Den Hert* aan de Phoenixstraat. Ze beschikte over een eigen 'vliegend' vaandel en trommel en telde enkele jaren later een 35-tal leden. Deze schutters oefenden hun liefhebberij toen uit bij de Oude Houtlei in *De Ooievaar* in het Schouwvagersstraatje. Ondanks enkele uiterlijke tekenen van rijkdom (vlag en trom!) tonen de bewoordingen van een verzoekschrift uit 1840 aan dat zelfs hun secretaris Vaernewijck en hun *hoogman* Santy niet echt vertrouwd waren met de gebruikelijke officiële terminologie. Laat staan dat ze zich van het Frans, de officiële taal van het stadsbestuur, hadden kunnen bedienen.

De zaken (en ook de competities) werden terdege georganiseerd, of men ondernam toch minstens één poging in die richting. Daartoe verenigden zich in 1860 tien matschappijen in een overkoepelende vereniging met de gepaste naam *La Flèche*. Dank zij het kleine briefje waarin deze organisatie haar bestaan kenbaar maakte aan het stadsbestuur, zijn we op de hoogte van het bestaan van een hele reeks blaaspijpverenigingen die verder geen enkel spoor nalieten. De schietingen van de aangesloten matschappijen gingen maandelijks door in de eigen lokalen, maar de zetel van *La Flèche* was gevestigd in *estaminet De Camelia* in de Rode Koningstraat, toen nr. 8 en wellicht nog niet zo berucht als later het geval zou zijn.

De opsomming van de thuishavens en de verenigingsnamen en van de tien matschappijen, in cafés uiteraard, levert een leuk lijstje op: In *De Arend* (Nieuwland), *Het Hertje* (Buiten de Dampoort, met de matschappij *Moed en Eendracht*), *De Gewilligaard* (Buiten de Brugsepoort), *De Ware Vrienden* (Oude Beestenmarkt), *Het Flèchegezelschap* (Groendreef), *De Welgezinde Hollanders* (Mariakerke), *De Koolkappers* (Contributiestraat), *De Welgezinde*

Jonkheid (Phoenixstraat), *Het zal wel gaan* (Dampoortstraat) en tenslotte *De Goelknappers* (Buiten de Muidepoort). Uit die laatste naam moeten we niet meteen afleiden dat de Muidenaars, tot afgrijzen van Mw. Mac Leod, op goe-lekes schoten. Lievevrouw-Coopman's Gents woordenboek weet te melden wat die rare benaming betekent: *goelenknapper: die veel borrels drinkt; dronkaard*.

De aangegeven locaties suggereren dat de sport vooral in de buitenwijken populair was en dat elke vereniging in de eerste plaats in zijn eigen kwartier leden zocht en vond. Vermoedelijk waren de latere blaasschieters vooral fabrieksarbeiders en kleine middenstanders. De klaagzang van Sophia Mac Leod toont bovendien aan dat balpijpschieten ook op de buiten bij de zeker niet gefortuneerde boerenknechten erg populair was, te populair.

Dit beeld krijgt men ook in Frankrijk, waar de sport vooral floreerde in de mijnstreken van de Nord (waar ze verdween) en de Loire (waar ze nog bestaat). Bij ons verzwond elke herinnering aan deze vrijetijdsbesteding, op een enkele medaille na, en wat archiefteksten. Hoste geeft als laatste Gentse blaaspijpvvereniging eentje aan met de originele naam *De Blaaspijp*. Ze werd in 1885 opgericht in de Phoenixstraat (weeral die straat!) en vierde in 1910 haar vijftienvigjarig bestaan. Of ze de eerste wereldoorlog overleefde, is twijfelachtig. Toen werd er ander geschut gehanteerd ...

De informatie afkomstig van Lode Hoste is te vinden in Ghendtsche Tydinghen, jg. 21 (1992), nr. 6, p. 357-358. De voornaamste door hem gebruikte (en enige aangegeven) bron is: Stadsarchief Gent, reeks W3, 19de-eeuwse Gentse maatschappijen, nrs. 23, 25, 26, 33 en 52.

Luc Devriese
Met dank aan Bea Bailleuil